

IZABELA WAWRZYNIAK

Instytut Psychologii UŁ

SYSTEM WARTOŚCI ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM RANGI PRACY WŚRÓD DOROSŁYCH DZIECI ALKOHOLIKÓW

WSTĘP

Rodzina jest uznawana za jeden z najistotniejszych czynników w rozwoju jednostki. Powszechnie uważa się, iż alkoholizm jest chorobą całego systemu rodzinnego, gdyż uzależnienie od alkoholu jednego z jej członków wywiera negatywny wpływ na pozostałych. Niestabilne, nieprzewidywalne, pełne chaosu, napięć, konfliktów i sprzeczności środowisko domowe alkoholika, które cechuje arbitralny, sztywny i nielogiczny sposób myślenia, to środowisko traumatyczne, powodujące trwałe urazy. Brak emocjonalnego ciepła, pozytywnych i podtrzymujących doświadczeń, utrudnia wykształcenie spójnych standardów zachowań, zasad, norm moralnych, czy jednoznacznego systemu wartości (Brown 1995).

Nazwa „Dorosłe Dziecko” zakłada podwójną tożsamość i odnosi się do ludzi biologicznie dorosłych, a jednocześnie „dorosłych dzieci”, z terażniejszością uwarunkowaną doświadczeniami z dzieciństwa (Brown 1995). Dzieci, które dorastały w rodzinie z problemem alkoholowym mają podobne doświadczenia, przeżycia, lęki i zahamowania, które w znaczący sposób wpłynęły na ich dorosłe życie.

Z. Sobolewska (1992) do cech Dorosłego Dziecka Alkoholika (DDA) zalicza: silny lęk przed odrzuceniem przez innych ludzi, brak poczucia bezpieczeństwa, będący konsekwencją odrzucenia przez rodziców; poczucie niskiej wartości i negatywny stosunek do siebie; poczucie osamotnienia i izolacji; zamrożenie uczuć; silną potrzebę stałego kontrolowania siebie i innych, jako sposób opanowania rodzinnego chaosu; wypieranie i zaprze-

czanie własnym potrzebom; lęk przed zmianami oparty na bolesnych doświadczeniach z dzieciństwa; myślenie magiczne jako sposób wpływania na rzeczywistość; poczucie stałego zagrożenia; intensywne poczucie krzywdy. DDA cechuje również nieufność wobec autorytetów przy jednoczesnej potrzebie ich posiadania, poszukiwanie norm i wartości, poczucie niepewności dotyczące własnej roli w rodzinie.

Woititz (1992) wskazuje dodatkowo na tendencję do posługiwania się kłamstwem, jako konsekwencji panującego w rodzinie zaprzeczania; nadmierny krytycyzm wobec samego siebie; nadmierną powagę, trudności w przeżywaniu radości; przesadne reakcje w sytuacjach, na które nie mają wpływu; silną potrzebę potwierdzania własnej wartości i uznania. Dorosłych Dzieci Alkoholików cechują także skrajne zachowania na wymiarze odpowiedzialności-nieodpowiedzialności; trudności z realną oceną rzeczywistości; skłonności do nadmiernej lojalności oraz problemy w nawiązywaniu i pogłębianiu związków z innymi ludźmi. Często też zaznacza się tendencja do impulsywnych reakcji i zachowań.

Wartości pełnią ważną funkcję w życiu jednostki. Związane są z nimi: motywacja działania człowieka, sposób spostrzegania i interpretowania zdarzeń oraz samego siebie, wybór celów życiowych i obiektów pożądania (Gołąb, Reykowski 1985; Reykowski 1990).

Wartość określana jest różnorodnie. Rokeach, traktuje ją jako: „stałe przekonanie, iż określony sposób postępowania lub ostateczny cel życia jest indywidualnie i społecznie bardziej atrakcyjny niż inne sposoby zachowania lub cele życiowe” (Rokeach za Brzozowski, 1989).

P. Oleś określa wartości jako „takie właściwości życia ludzkiego i samej osoby, które są przez badanych uznawane za godne akceptacji, wyboru lub realizacji czy też po prostu cenione” (Oleś 1989, 10).

Powszechnie znany jest pogląd, iż system wartości człowieka kształtuje się pod wpływem doświadczeń osobistych, środowiska społecznego i kulturowego. Opierając się na tym założeniu, należy więc oczekiwać, iż przynależność do określonej grupy społecznej, jaką jest DDA i specyficzne doświadczenia osób pochodzących z rodzin z problemem alkoholowym mogą wpływać na ukształtowanie charakterystycznego systemu wartości. Fakt ten może być odpowiedzialny za różnice w systemach wartości między DDA a osobami bez takich doświadczeń.

Praca zawodowa zajmuje określone miejsce w systemie wartości jednostki. W życiu współczesnego człowieka odgrywa często wyjątkową rolę. Jest ceniona i ważna. Niejednokrotnie organizuje tryb życia i nadaje mu sens. Poprzez pracę człowiek realizuje różnorakie cele, potrzeby i aspiracje. Dla jednych jest ona tylko środkiem do zdobycia gratyfikacji materialnych czy prestiżowych, dla innych istotne jest wnoszenie własnego wkładu w rozwiązywanie problemów, poczucie integracji ze społeczeństwem czy też

poczucie szacunku dla samego siebie. Dla jeszcze innych najważniejszy jest rozwój własnych umiejętności i podnoszenie kwalifikacji (Karney 1998).

Z uwagi na odmiennosc doświadczeń, wewnętrzne zaburzenia w funkcjonowaniu rodziny, jak i niekorzystne warunki rozwoju DDA, wydaje się uzasadnione przewidywanie różnic w ważności poszczególnych aspektów pracy zawodowej w porównywanych grupach. Wiedza o tym jakie aspekty pracy mają szczególne znaczenie dla DDA wydaje się interesująca nie tylko z teoretycznego punktu widzenia.

Dla DDA praca zawodowa może mieć szczególnie istotne znaczenie, może bowiem sprzyjać uczeniu się funkcjonowania w odmiennych niż dotychczasowe rolach społecznych, stanowić źródło pozytywnych stanów emocjonalnych, wzmacniać poczucie własnej wartości i szacunek do samego siebie, umożliwiać własny rozwój poprzez podnoszenie swoich kwalifikacji, a więc powodować korzystne transformacje m. in. w zakresie samooceny czy wzorów zachowania.

Celem badań było udzielenie odpowiedzi na pytania:

1. Czy Dorosłe Dzieci Alkoholików mają odmienny system wartości w porównaniu z osobami pochodzącymi z rodzin bez problemu alkoholowego;
2. Czy występują różnice w zakresie ważności aspektów pracy między osobami z rodzin z problemem alkoholowym a osobami bez takich doświadczeń.

METODA

Grupę eksperymentalną stanowiły Dorosłe Dzieci Alkoholików (DDA). Grupa ta liczyła 31 osób /16 kobiet i 15 mężczyzn/ w wieku od 24 do 54 roku życia. Grupę kontrolną stanowiły osoby pochodzące z rodzin, w których nie ma problemu alkoholowego dobrane analogicznie pod względem płci, wieku, wykształcenia, stanu cywilnego oraz pochodzenia społecznego w stosunku do grupy kryterialnej.

Do oceny ważności wartości zastosowano listę 40 wartości P. Olesia (1989). Zadaniem badanego jest wybranie spośród wymienionych wartości 5 najważniejszych i uporządkowanie ich w kolejności od 1 (wartość najważniejsza) do 5 (wartość najmniej ważna). Kolejnym krokiem jest wybór 5 najmniej dla niego ważnych wartości i uporządkowanie ich od 36 (wartość najważniejsza z ostatnich pięciu) do 40 (wartość najmniej istotna).

Badając ważność różnych aspektów pracy wykorzystano wymiary zawarte w Arkuszu Opisu Pracy Neubergera i Allbrecka:

- 1) Koledzy (stosunki międzyludzkie w pracy, relacje ze współpracownikami),
- 2) Przełożeni (kompetencje i umiejętności organizacyjne przełożonych),
- 3) Treść pracy (możliwości twórczego i samodzielnego działania, wykorzystanie uzdolnień i kwalifikacji, praca budząca zainteresowanie),
- 4) Warunki pracy (fizyczny komfort pracy – przestrzeń, oświetlenie, temperatura, urządzenia pomocnicze),
- 5) Organizacja i kierownictwo (organizacja, planowanie, sposoby i metody wdrażania do praktyki programów działania, klimat i komunikacja wewnątrz zakładu),
- 6) Rozwój (możliwości podwyższania swoich kwalifikacji, dalszego kształcenia, perspektywy awansu),
- 7) Wynagrodzenie (wysokość wynagrodzenia, korzyści materialne),
- 8) Zapewnienie miejsca pracy (stałość pracy, zagrożenie utratą miejsca pracy).

Zadaniem osoby badanej jest przypisanie rang poszczególnym wymiarom pracy i uporządkowanie ich w kolejności od 1 do 8, gdzie 1 oznacza wartość najważniejszą, natomiast 8 wartość najmniej ważną.

WYNIKI

W grupie Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA), do wartości najwyższej cenionych należą: godność osobowa – zdecydowanie najwyższej ceniona, mądrość, miłość, wolność osobista, rodzina, własny rozwój oraz przyjaźń. Być może są to wartości, które nie są przez nich realizowane i wynikają z ich niezaspokojonych potrzeb. Z jednej strony ujawniają to co jest szczególnie istotne dla DDA, zaś z drugiej identyfikują to, co trudne do osiągnięcia.

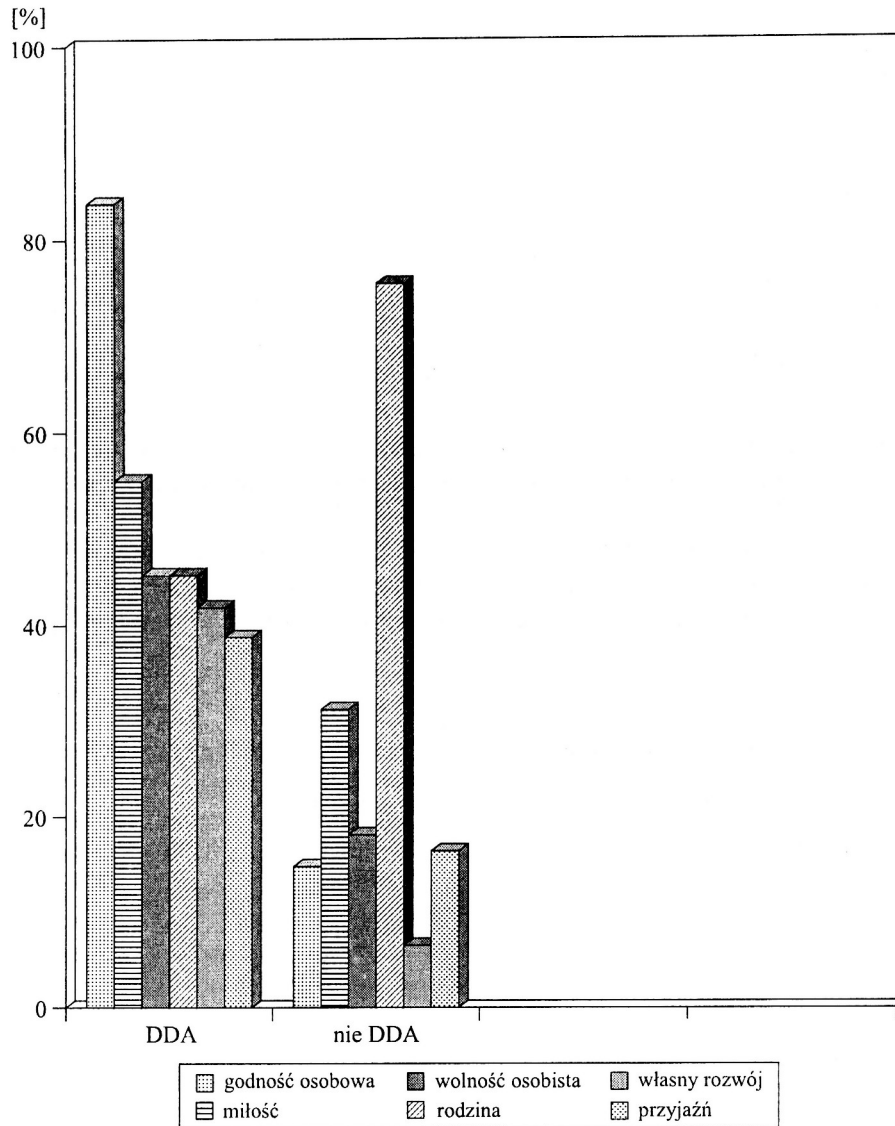
Praca zawodowa nie znalazła się wśród pięciu najważniejszych dla DDA wartości.

W grupie kontrolnej do najwyższej cenionych wartości należą: zdrowie, rodzina, miłość, praca zawodowa oraz szczęście osobiste.

Między rozkładami wyników porównywanych grup, w zakresie najwyższej cenionych wartości, występują statystycznie istotne różnice ($\chi^2 = 22,34038$; $p = 0,0011$).

W obu badanych grupach wartości najmniej istotne są zbliżone: władza, wygodne życie oraz dobra materialne. Rządzenie czy kierowanie biegiem spraw i ludźmi, wygodne, łatwe życie bez wysiłku oraz majątek i bogactwo są dla badanych najmniej ważne.

Brak statystycznie istotnych różnic między rozkładami wyników porównywanych grup, mierzonych testem chi – kwadrat, w zakresie wartości najmniej istotnych.

Rys. 1. Układ wartości najważniejszych dla DDA w porównaniu z nie DDA

Tabela 1

Układ wartości najważniejszych i najmniej istotnych dla DDA w zestawieniu z nie DDA
(w % wyborów danej wartości wśród pięciu najważniejszych)

Wartości	DDA	Nie DDA
Najważniejsze miejsce		
godność osobowa	83,8	14,8
mądrość	55	18
miłość	55	31,2
wolność osobista	45,2	18,1
rodzina	45,2	75,4
własny rozwój	41,9	6,5
przyjaźń	38,8	16,4
Najmniej ważne		
władza	87,2	62,4
wygodne życie	77,4	57,4
dobry materialnie	64,6	44,4

Przeprowadzone badania wykazały kilka istotnych statystycznie różnic między badanymi grupami, ze względu na rangę poszczególnych aspektów pracy.

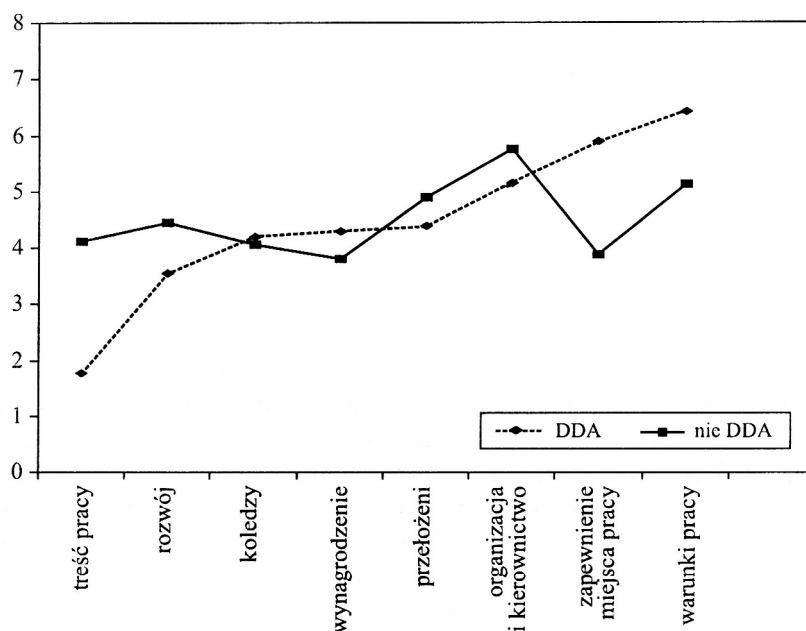
Dorośle Dzieci Alkoholików, w porównaniu z osobami nie posiadającymi takich doświadczeń, wyżej cenią treść pracy i możliwości rozwoju, zaś istotnie niżej takie aspekty jak: warunki pracy oraz zapewnienie miejsca pracy.

Tabela 2

Analiza porównawcza systemu wartości zawodowych w badanych grupach

Aspekty pracy	<i>R</i> DDA	<i>R</i> nie DDA	<i>T</i>	<i>p</i>
Treść pracy	1,77	4,11	-5,11	0,000
Rozwój	3,55	4,44	-1,94	0,056
Koledzy	4,19	4,06	0,30	n.i.
Wynagrodzenie	4,29	3,81	1,02	n.i.
Przełożeni	4,39	4,90	-1,21	n.i.
Organizacja i kierownictwo	5,16	5,75	-1,36	n.i.
Zapewnienie miejsca pracy	5,90	3,89	3,53	0,001
Warunki pracy	6,42	5,13	2,71	0,008

R – średnia ranga przypisywana danej wartości; n.i. – nieistotne.

Rys. 2. Układ poszczególnych aspektów pracy wśród DDA i nie DDA (im niższa ranga tym wyższa wartość)

DYSKUSJA

Dzieci alkoholików doświadczają odrzucenia przez rodzica lub rodziców, czują się niekochane, doznają zniewag, poniżenia i cierpienia, niegodziwości i przemocy. Często uczestniczą w oskarżaniu i obwinianiu jednej ze stron za picie drugiej, są wciągane w cały system kłamstw i zaprzeczeń. Odrzucone dzieci rosną w upokarzającym je przekonaniu o swojej bezwartościowości, w konsekwencji przez całe życie wstydzą się samych siebie. Mają fałszywy obraz „ja”, silnie związany z potrzebami i nakazami chorego ojca czy matki. Być może dlatego odbudowanie szacunku dla samego siebie jest dla nich tak istotne.

Ważność wartości „mądrość” czy „własny rozwój”, może wpływać z ograniczonych możliwości kształcenia i rozwoju intelektualnego. Przyczyną może być zaniedbanie ze strony rodziców, którzy pochłonięci własnymi potrzebami, nie stymulują rozwoju swoich dzieci a ich potrzeby spychają na dalszy plan. Dlatego poznanie i rozwijanie swych zdolności, realizowanie własnych możliwości jest dla Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA) tak ważne.

Można przypuszczać, że DDA tęsknią za czymś, czego nigdy tak naprawdę nie doznały. Pragną dawać i doświadczać miłości, przyjaźni, choć szansa na zdrowe kontakty z innymi jest niewielka. Pragną bezpiecznej i stabilnej rodziny, chcą zapewnić własnym dzieciom, to czego sami nie posiadali, by nigdy nie musiały doświadczać samotności i lęku, które stały się ich udziałem.

Analiza aspektów pracy, wykazała znaczące różnice między osobami pochodzącymi z rodzin z problemem alkoholowym a osobami bez takich doświadczeń.

Poszczególne aspekty pracy zostały w każdej z badanych grup porównane w odmienny sposób.

Wśród Dorosłych Dzieci Alkoholików na pierwszym miejscu, w zakresie aspektów pracy, umieszczona została treść pracy. Jako drugi co do ważności, badani wymienili perspektywy rozwoju. Możliwość twórczego i samodzielnego działania, wykorzystanie uzdolnień i kwalifikacji, pracę budzącą zainteresowanie i umożliwiającą podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności badani cenią najwyżej. Pozwala to wnioskować, iż praca jest dla nich przede wszystkim celem samym w sobie, a nie wyłącznie środkiem do osiągnięcia innych wartości. Może ona również wzmacniać u jednostki poczucie własnej wartości, szacunek dla samego siebie, dawać zadowolenie, satysfakcję czy umożliwiać własny rozwój, co dla DDA jest bardzo istotne, tym bardziej, że osoby te nieustannie poszukują potwierdzenia i uznania.

Spółeczny aspekt pracy oraz korzyści materialne nie stanowią dla badanych głównego czynnika decydującego o wartości pracy, aczkolwiek stosunki międzyludzkie, relacje ze współpracownikami i wysokość wynagrodzenia, mają dla nich znaczenie.

Za najmniej istotne uznano warunki pracy – fizyczny komfort oraz zapewnienie miejsca pracy. Pozycja tej ostatniej jest o tyle interesująca, gdyż wydawałoby się, iż narastające zjawisko bezrobocia w naszym kraju, zagrożenie utratą miejsca pracy, sprzyjać będzie raczej wysokiej ocenie aspektu pracy jakim jest jej stabilność i pewność. Z drugiej jednak strony środowisko rodzinne dzieci alkoholików cechuje nieprzewidywalność, chwiejność, niepewność, poczucie straty i braku. Zagrożenia i niestabilność są więc dla DDA stanem „normalnym”, z którym radzą sobie dzięki różnym strategiom zaradczym, choć koszty które ponoszą są znaczne.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania potwierdziły różnice w systemach wartości Dorosłych Dzieci Alkoholików i osób pochodzących z rodzin bez problemu alkoholowego.

W grupie Dorosłych Dzieci Alkoholików, do wartości najwyższej cenionych należą: godność osobowa, mądrość, miłość, wolność osobista, rodzina, własny rozwój oraz przyjaźń. Wśród najmniej istotnych wartości znalazły się: władza, wygodne życie oraz dobra materialne.

Przeprowadzone badania potwierdziły również odmienność ważności aspektów pracy wśród badanych grup. Dorosłe Dzieci Alkoholików uwzględniły kolejno następujące aspekty pracy: 1) Treść pracy; 2) Rozwój; 3) Koledzy; 4) Wynagrodzenie; 5) Przełożeni; 6) Organizacja i kierownictwo; 7) Zapewnienie miejsca pracy; 8) Warunki pracy.

Treść pracy i możliwości rozwoju funkcjonują w świadomości badanych osób jako naczelne wartości związane z pracą zawodową. Osoby z grupy kontrolnej aspekty te cenią istotnie wyżej w porównaniu z osobami z grupy eksperymentalnej.

Zapewnienie miejsca pracy oraz warunki pracy są wartościami najmniej istotnymi dla Dorosłych Dzieci Alkoholików, a ich pozycja w hierarchii wartości zawodowych różni się istotnie w porównaniu z grupą osób pochodzącą z rodzin bez problemu alkoholowego.

BIBLIOGRAFIA

- Brown, S. (1995), *Bezpieczne przejście – powrót do zdrowia dorosłych dzieci alkoholików*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa
- Brzozowski P. (1989), *Skala Wartości. Polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha. Podręcznik*, Warszawa
- Cierpiałkowska L. (1995), *Funkcjonowanie rodzin z problemem alkoholizmu a rozwój możliwości jednostki. Człowiek i społeczeństwo*, t. XIII, 55–70
- Gołąb A., Reykowski J. (1985), *Studia nad rozwojem standardów ewaluacyjnych*, Ossolineum, Wrocław
- Karney J. (1998), *Człowiek i praca: wybrane zagadnienia z psychologii i pedagogiki pracy*, Międzynarodowa Szkoła Menedżerów, Warszawa
- Oleś P. (1989), *Wartościowanie a osobowość*, Wydawnictwo KUL, Lublin
- Reykowski J. (1990), *Rozwój moralny jako zjawisko wielowymiarowe*, [w:] J. Reykowski, N. Eisenberg, E. Staub (red.), *Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania*, Ossolineum, Wrocław
- Sobolewska Z. (1992), *Odebrane Dzieciństwo*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa
- Wasilewska M. (1998), *Syndrom wypalenia zawodowego wśród psychoterapeutów, a system wartości zawodowych*, (praca magisterska)
- Woititz J. (1992), *Dorosłe Dzieci Alkoholików*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa
- Zalewska A. (1996), *System wartościowania pracujących w zależności od wieku i reaktywności*, „Przegląd Psychologiczny”, 1–2, 211–226
- Zalewska A. (1997), *Reaktywność i system wartościowania jako uwarunkowania zdrowia*, „Przegląd Psychologiczny”, 1–2, 213–230

Zalewska A. (1997), *Znaczenie różnych aspektów pracy w zależności od dominujących wartości i wieku*, [w:] Z. Łoś, A. Oleszkowicz (red.), *Rozwój człowieka i jego zagrożenia w świetle współczesnej psychologii*, Wrocław-Lublin (materiały z konferencji)

IZABELA WAWRZYNIAK

**THE VALUE SYSTEM WITH SPECIAL REGARD TO RANK OF WORK AMONG
ADULT CHILDREN OF ALCOHOLICS**

The research submitted evidence to confirm differences in value systems between Adult Children of Alcoholics and persons from families with no alcohol problem. Differences in significance of particular work aspects between the examined groups, were also confirmed.

Key words: Adult Children of Alcoholics, value systems, work.